

טליתם של תלמידי חכמים.

הלשון אשר שמתי ראש מאמרי נמצא לפעמים בדברי חכמינו ז"ל ואזכיר קצת דוגמאות, „אמר רב יהודה אמר רב כל המתנאה בטליתו של תלמיד חכם ואינו תיח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקביה“ (ביב צ"ה). הרי שלתלמיד חכם כסות מיוחדת והיא מלבוש של כבוד אשר יש להתנאות בו. ואמרו „טלית של תיח כיצד“ (שם נ"ז); ונראה שחוכה על התיח להזהר בטליתו שילביש עצמו דרך כבוד. אמנם כל זה לפי שגירת העין, אבל בשימנו על המיטראות עין בקרת נוכח למדי שאין במשמע הלשון כגד אשר הוא לתיח לכדו ואין לזר אתו כי שם בצדו נאמר: חלוק של תיח כיצד? כל שאין בשרו נראה מתחתיו, (ופירש רש"י שיהא ארוך עד פיסת דגלו שלא יראה כשילך יחף)¹; טלית של תיח כיצד? כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח²; שלחן של תיח כיצד? וכי; מטה של תיח כיצד? כל שאין תחתיה אלא סנדלין בימות החמה ומנעלין בימות הגשמים, ושל עם הארץ דומה לאוצר בלום, (פירש"י כל דבר מניחין תחת מימתן אוכלים וכלים); האם יעלה על דעת איש לאמר ששולחנו של תיח וממתו שונים בעצם ממשם ובחומרם מאותם של עם הארץ, ולהיפך השולחן אחד רק שהתיח משתמש בו בדרך אחר ועם הארץ גם הוא משתמש בו בדרך אחר, וכן המטה ישנתו פניה לפי מה שהיא בידו תיח או בידו עם הארץ, וכן הדין לגבי חלוק וממתו נשפוט על הטלית שהתיח יתעטף בו דרך כבוד ודרך „צניעות“ (זהו לשונו של רש"י אצל חלוק) וזהו כבודו ובו יצויין בתור תיח.

דרך עטיפתו של התיח המיוחד לו הוא שנקרא עטיפתו סתם במקום אחר למשל: „מה האש בני אדם שעמלים בו ניכרים הם בין הבריות“³ כך תלמידי חכמים ניכרים בהילוכם ובדיבורם ובעטיפתם בשוק“ (ספרי וזאת

¹ במחילת כבודו הפירוש הזה לא ישר בעיני כי התיח אמר לו לילך יחף כידוע ולהלן עוד יבואו מאמרים בענין מנעליו של תיח, ועוד מה טעם אמרו „בשרי ולא אמרו, רגליו, אלא הוא בשר ממש שלא יתעטף בחלוקו והוא מרפרף עליו אלא יגלגלוו בעד בשרו בשביל שיתכסה, כטעם טליתו אשר בצדו.

² הטלית אינו כגד תפור אלא התיכה אחת גדולה ואם יעטפנה כשהיא תלויה עליו ולא יחוקנה סביב לנופי יהיה חלוקו נראה מתחתיו.

³ כגון נפחים (חרשי ברזל) ובלנים (פקדי המרהץ).

הברכה רמז שמיג בסופו, וכמו שההילוך והדיבור ליטונות הפעולה הן כן העטיפה לשון פעולה היא ולא כלי הנקרא כן. ודומה לו כמש מה שאמרו: „בארבעה דברים תלמיד חכמים ניכרים בכיסן בכוסן בכעסן ובעטיפתן ויא אף בדיבור“ (דיא זוטא פרק ה' והוא נבנה על פי מאמרו של ר' אילעי בעירובין ס"ה: בשלשה דברים אדם ניכר בכוסו ובכיסו ובכעסו ואמרי ליה אף בשחקו); ובאבות דרבי נתן נוסחא בי פרק ל"א דף 68 הוצאת שעכטער שנינו: בני דברים אדם ניכר לבריות אם כשר הוא אם [לאן] מהליכתו ומעטיפתו ומשאלת שלומו, ויש אומרים אף בדבורו; וענין העטיפה הזאת יוצא להדיא ממה שאיתא בדיא זוטא ז': ת"ח צריך שיהא צנוע⁽⁴⁾ . . . בהליכתו ובעטיפתו ובקולו כו', (וכיוצא בו עיין ברכות ט"ג:).

ראינו איפוא שעטיפתו של ת"ח מצויינת בצניעותה, והוא הענין הנזכר בפירוש כביב נ"ז: ותצטיין עוד לדעתי בנקיותה, והנקיות לפי מנהג ארצות הקדם אחת היא עם טראה הלוכין^(4a), וכן ידענו שמנהגו של הל"ל הזקן היה שבערב שבת היה חופף את ראשו ונתעטף (שבת ל"א. הרבה פעמים), ולא תאמר שעשה כן משום שנשיא היה (ישם) כי כן היה גם מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי שאמרו עליו „עיש מביאים לו עריבה מלאה חמין ורוחין פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצויינין ודומה למלאך ה' צבאות“ (ישם כ"ה:), ומה נכבד לנו הסיפור הזה כי עתה זכינו לידע שכך היה מנהגם של ת"ח בכללם כי בהמשך המימרא שם א"תא, והיו תלמידיו מחבין ממנו כנפי כסותן אמר להן בני לא כך שניתי לכם סדין בציצית בית שמאי פוטרין וביה מחייבין והלכה כדברי ב"ה, הרי שלתלמידיו גם הם המנהג ההוא אלא שלא נתנו ציצית על סדינם ומעמם כדאיתא שם „ואינהו סברי גזרה משום כסות לילה“; ויש לנו בסיפור הזה מודעה רבה מאד

(4) הרבה תקנות הבגד נעשו מטעם הצניעות כגון תקנת עזרא שתהא אשה חונרת בסניר (ביק פיב. ועוד) ועיין ר' משה בלאך בספר שערי תורת התקנות חלק א' דף 120. — יצניעות היא מה שנזכר במסרא: ר' יהודה אינש צניעא הוה ולא שרי ליה לגלמיה כוליה יומא (מנחות ט"ג).

(4a) הסדין והבתנת יש לחוקם ללבנים (Benzinger, Hebr. Arch. p. 96. f. בעוד שהבגד הפשוט אשר היום לערכים באי הוא אבאיה יש לו גוונים הרבה. בנוגע אל ימות קדם בודאי לא יצדקו דברי ר' א' יוללינק באמרו שבתכונת היהודים לאהוב יפעת הדברים ומה שנוצין כעין נחשת קלל (Jellinek, Der j. Stamm, Wien, 1869 p. 166) ואדרבה טראה לבן חביב ליהודים ואוכיז שעל כרבלתא (ברכות כ"י) פירש הערוך בנר אדום ואנלאי סלתא דכותית היתה הלוכשתה ולהלן אביא מאמר שמסאני אוכטי מסנהג הנזים הוא וכן אביא מאמר ללבישת לבנים בראש השנה ויחזיק, ובהו די לי לציון מה שאמור לענין ושמחת בחקך כו' כבבל בבגדי צבעונין באי בבגדי פשתן מנוהצין (פסחים ל"ט). ובגדי פשתן בניגוד לצבעונין בודאי לבנים הם.

והשובה היא בעיני שבלי ספק מלבושם של חכמי המשנה והתלמוד נעשה מסדין והוא של פשתן ובו ציצית של תכלת כפירשי במקומו והעטיפה בהמלבוש הזה עשה מראה הלובש בו כמראה מלאך הי צנאות מהודר ונאדר מחמת לבנו ונקיותו. ועל המראה הזה עוד באו לנו זכרונות אחרים ובתוכם מה שאמר לו רבי ללוי, „הראיני תלמידי חכמים שבבבל! דומים למלאכי השרת“ (קדושין ע"ב), ופירשי לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת וכתב [יחזקאל ט' י"א] האיך לבוש הבדים והכי נמי אמרינן [שבת כ"ה:] וכו' ובגדרים [כ"י:] נמי אמרינן מאן מלאכי השרת רבנן ואמאי קרו להו מלאכי השרת משום דמצויינן כמלאכי השרת במלבושים נאים⁽⁵⁾ ועל פי האמת והרכרים האלה נחרוץ משפטנו ונאמר: מלבושם של ת"ח סדין בציצית והוא הנקרא טליתם של תלמידי חכמים.

סדין זה נזכר פעמים הרבה אצל החכמים, ומסופר מעשה של ר' אלעזר בן פדת, „שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של צפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של צפורי“ (עירובין נ"ד:), ומעשה רב וגם הנה ר' אלעזר בן פדת לפנינו יושב ועוסק באומנותו אומנות של תורה ובודאי מלבושו כמות והוא בשוק כלומר בפני רבים ובפרהסיא כלשון הספרי שהובא למעלה, „ובעטיפתם בשוק“; וממה שהיה סדינו מוטל בשוק אחר משמע שהוא כגד המכסה את שאר הבגדים רצוני לאמר הבגד העליון וכפירושו רש"י בביב נ"ז: מקטורן⁽⁶⁾ והרי הסדין ככל משפט הטלית וכהלכתה. ועוד מעשה „דמלאכא אישכחיה לרב קמינא⁽⁷⁾ דמיכסי סדינא א"ל קמינא קמינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ציצית של תכלת מה תהא עלה“ (מנחות מ"א), ובכל הענין ההוא נושאים ונותנים בטלית וכן במעשה של ר' קמינא והפך לשון סדין להיות טלית הרי זהו עטיפת ת"ח. וברי יוסי בר הלפתא יסופר שדרך סדין בעל [בעילת מצוה] (ירושא יבמות א' א')⁽⁸⁾

(5) ולא בן דעת התוספות והראישי בגדרים עיין שם.

(6) המלה הזאת פירשתיה בספרי Lehnwörter II, 849. אין צריך לומר רששי משתמש במלה במובן טלית, וכן ר' נתן בעל הערוך פירושו שהוא ברנוס בלשון ישמעאל ונשנה הפירוש היה בערך מלין של תנחום ירושלמי. עיין באכער אויס דעם וואָרטערבוך תנחום ירושלמיים דף 32 (תנחום אומר פירוש זה בשם עצמו).

(7) משה שתיבך אציין מקום אחר שנס ר' זעירא מלובש בסדין היה ראה קצת שקמינא הוא זעירא, ובהוא מעשה שיסופר בזעירא נאמר, קרי ליה קטין (בעיי גרים קמינא) הריך שקיה (ביס פ"ה. ועוד) הרי שגרמו על שם קמינא, ואם בן איפא השערתי ששערתי זה כמה על פי מאמר אחד של הירוניסוס (M. Zs. Szemle VII, 582) זועירא וקמינא אחד הם אינה נעדרת היסוד, שלא כדברי מורי ר' בנימין זאב באכער (אגדה דער פליסטי אמורי חלק ג' דף 801 בנוספות). (8) וכן בבראשית רבה פרק פ"ה סעיף ה'.

וכנראה זהו בגדו התחתון ויש לדמותו אל המעשה שיסופר באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית שמע שיש זונה כו' ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה באו די ציציותיו ומפחו לו על פניו כו' (מנחות מ"ד, הולין ק"ז; וקמ"ב וספרי סוף שלח), הרי שערום לאו דוקא ועוד היה מלבוש בסדינו ועליו די ציציות, ועוד מעשה ישרא רבי זעירא לסדיניה (שם מ"ז), ומעשה אחר שיסופר כרי' יהושע בן הנניה נראה שהסדינים נמצאו לרוב בכל מקום והוא מלבוש סתם (נדה ס"א), ומצאנו שהוא מלבוש של אסיא כלומר רופא והוא הבגד אשר בו יתכסה בלכתו לחוץ (ירוש' ביצה א' ו' דף ס' ע"ג) ואמרו (שם) מיישא בר בריה דרי' יהושע בן לוי מיטעון בסדינא מייעול מדרוש כצבורא בשוכתא, ושבת היה ולדרוש כרבים הוא צריך אם בן בודאי הסדין זהו בגד תפארתו אשר בו ציוין בתור מורה כרבים ובתור תלמיד חכם.⁹) והנה רכותינו בימים ההמה לא על כס ההוראה לכד כי אם גם על כס המשפט היו יושבים כידוע ובתור זה נקראים סנהדרין ומה ששייך להם בדרשם כרבים שייך להם גם בדינם דין ומשפט והיה להם שתיים התכונות האלה למדה אחת והדעת נותנת שבתור שופטים גם כן התלבשו בבגד המצויין להם והוא הטלית המצויינת בציצית¹⁰), והוא שאמרו, "ופתילך (בראשית ל"ח י"ח) זו סנהדרין שהן מצויינין בפתיל הך מה דאת אמר¹¹) פתיל תכלת" (בראשית רבה פ"ה ט"ז) וגם כאן פירוש המיוחס לרש"י אמר בו שהיו מעוטפין בטליתות שיש בהן ציצית, וכן הוא דעת רש"י בכל מקום, ולעומתו בעל מתנות כהונה די' לו באמרו, "מעוטפין בטליתות" והוא שבוש כי לא הטלית עיקר אלא הציצית ורמזו על זה בדרשם גזירה שוה פתיל ופתיל תכלת והוא הציצית, וכן כל מקום שנזכר אצל הדיינים עטיפת הטלית הכהונה על טלית מצויינת והוא סתם טלית, ומן הטעם הזה, נתמנה אדם בראש ונטל טלית" (שמות רבה כ"ז ט"ז) כלומר לסימן שהוא דין¹¹), ויש מקומות שלא נזכר טלית בפירוש אלא הפעל עטף הת עטף

⁹ חזרתי להציע ראיתי על פי מעשים ועובדות כל מה שאפשר כי בהם יפה מן כח מיסרות אשר לדרוש ניתנים, ומובן שעוד מאמרום רבים בענין שהשתמשו בבגדי סדינין כגון במעות הצרורות לו בסדינו (תוספתא ברכות י"ז י"ט).
¹⁰ למה הדבר דומה למנהג ארצות איירופא אשר בהרבה מהן יתני כתות של אנשים חובה עליהם להתלבש בדרך מיוחד והוא כת של הכוסרים וכת של שופטים בשעת המשפט.

¹⁰ יש נדשם שמות ליט ריל פסוק בו וגי תכלת, פתילים, וכבר כתב הרש"י בהערה שהכוונה על פרי ציצית (בסדר ט"ו ל"ח).

¹¹ ומן הטעם ההוא הסדרש משל לזקן שהיתה לו מעפורת והיה מציה את תלמידו ואומר לו קפלה ונערה אמר לו . . . מפני שאותה לבשתי (בפסיקתא ר' פרק כ"א איתא נתעטפת) כשנמנית זקן, ויש במקומו מוכח על פי החמשך שהמשל לקוח מסדר חייהם של הרומים ובאמת יש הוגמתו בחיי הרומים.

כמעשה של רבן גמליאל שירד [מחמורו אשר רכב עליו] ונתעטף כו' ואמרו בנמרא מדבריו למדנו שאין מפירין נדרים מהלכין אלא עטופין ויושבין (ירוש' ע"ז א' ט' דף מ"י) והלשון כלשון הלכה הרי שהעטיפה היא חובה ולא רשות, ואין להרבות בדברים כי בפירוש אתאמר: „מאימתו התהלת הדין כו' משיתעטפו הדיינין“ (שבת י"ג), ובאותו דף ובאותו לשון נאמר, „כי איכא שלמא לביש ומתכסי ומתעטף“ מה לתפלה כביצית אף להוראה ולמשפט כביצית, וגדולה מזו אמרו באגדה „מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור (12) והראה לו למשה סדר תפלה אמר לו כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם“ (ריה י"ז): ומקביל לזה גמרת ירושלמי „לובשים לבנים ומתעטפים לבנים“ (ירוש' ר"ה א' ג'), ועטיפתנו בלבנים ביום הדין זהו סימן בטחוננו בסליחת האל כידוע כי מראה הלובן יורה על השמחה עיין שמות רבה ל"א י"ז: עמדו ולבשו לבנים ונתעטפו לבנים וכו' לא באתם אלא לשמוח עלי; ועיין על זה בפוסקים ובמנהגים וכאן אין להאריך.

ממה שהתעטפות סתם ענינה התעטף בטלית יצא לנו פירוש על מה שתקנו ברכת טלית בלשון התעטף כביצית. כפי ידיעתי מקור הברכה הזאת בתוספתא ברכות ז' י': „העושה ציצית . . . כשהוא מתעטף בה אומר להתעטף כביצית“ ומובאה נוסחת ברכה זאת בשם הבה"ג בתוספות שבת כ"ה ע"ב (ריה סדין כביצית) וכמו כן בשם הבה"ג מובאה במחזור ויטרי רמז תקי"ט הוצאת מציצי נדרמים דף 681 ושם דף 686, ועיין בשולחן ערוך אורח חיים ס"ח סעיף ה', ואודה ולא אבוש שבקוצר דעתי לא ראיתי בשום ספר טעם למטבע הברכה הזאת, וכפי מה שהקדמתי לכאר הלא טוב הדבר מאד כי ציצית וטלית היא היא ומי שאומר טלית כבר עלה בדעתו שהיא טלית מצויצית (13) כי מצות ציצית היא היא המכוון בה ומאחר שנופל לשון „התעטף“ בטלית נופל הוא גם כביצית.

וחילוף הדבר הזה ואשר הוא ראוי להזהיר עליו נמצא במה שבכמה מקומות זכרו טלית וכוונתם ציצית או לכל הפחות לא טלית כמות שהיא אלא טלית שמוטלות עליה ציציותיה, ואע"דה לי לעדות גמורה מה שאיתא במדרש קהלת רבה ס"ח ט"ז פסוק ה': „הוה טליתיה דרי יונתן מהלכא על ארונה אמר ליה ר' חייא רבה בני מלי טליתך שלא יהוי אופרים למחר הן באין אצלנו והן מחרפין אותנו“ ופשוט הוא שלא הטלית כמות שהיא

(12) במכילתא יתרו פסוק אנכי ה' אלהיך קראנו: נגלה על הר סיני בזמן מלא רחמים, כלומר בעת הנלותו לישראל בתור מורה ומלמד מראהו בזמן היינו תיח.

(13) הלשון הזה נמצא כמה פעמים כגון מנחות מ"ג.

חרפה למתים כי אם הציצית שבה ויש בה מטעם לועג לרש הרף עושהו, ואותה עובדא עצמה מובאה גם בתלמוד דידן בברכות י"ח ובקום, "טלית" איתא שם, "תכילת" ומובן שהלשון הזה עוד יותר קרוב לציצית, ועיין בירוש' ברכות ב' ג' דף ד' ע"ג (שם חסר זכרון הטלית מכל וכל) ובפסיקתא רבתי פרק י"ב בראשיתו (דף 46 הוצאת פריעדמאנן), ובמחזור ויטרי רמז רע"ח דף 246 ובשיע א"ח ס"י כ"ג וביורה דעה ס"י שניא וכחכמת אדם ס"י קנ"ז סעיף א'.

מיטרא אחרת שם (קהלת רבה ס"י ד' פסוק א') לא נופלת מחברתה ככה עדותה: ר' בנימין¹⁴) פתר קרייא כחניפי תורה, סבורים כל עמא יהוא קריין ולית הוא קריין, תנויי ולית הוא תנויי, עטיף גולתיה ותפלין כרישיה (עיין שם גם ה' ה'), האם שייך כאן שום ספק שבצד תפלין, "גולתא" שנוכחיה היא גולתא שיש עליה ציצית? וליתר ביאור אזכיר לשונות "גולתא" אשר בפירוש נאטר כהן שהן כגד של ציצית. ציציתה דגולתיה (ירוש' סנהדרין פ"י הלכה א' דף כ"ח ע"ג), והוה הטעם שנוכר כגד זה לצרכי תפלה ובענין בית הכנסת למשל: גולתיה דרב בצומא רבא כו' תיב ל' גולתי דניצלי נעילת שערים (ירוש' ברכות פ"ד הלכה א' דף ז' ע"ג), יב ל' גולתי דניצלי (ירוש' תענית פ"א הל' א' דף ס"ז ע"ג), ועל מקומות כאלה וכיוצא באלה גזר אומר קהוט, "עפי' עדים אלה יקום דבר כי גולתא הוא טלית של ציצית להתפלל בה" (ערוך השלם ב' רע"ח) ובאמת פירוש אחר אי אפשר, וזו היא המלה שנשתמש בה בעל תרגום יונתן על התורה למשל בפרשת ציצית עצמה (במדבר ט"ו ל"ח), "קרח וחברוי עבדו גולין וציצייתהון כולהון דתיכלא" (שם ט"ז ב'), 'הרי שגולתא וטלית משפט אחד להם בשימוש הלשון, ועל פי האמת שסתם גולתא יש עליה ציצית יצא לנו פירוש נאה למה שמסופר ב' יהודה נשיאה: "הוא יא' וגולתיה יא'" (ב"ב ק"א') שבודאי מלבוש הנשיא כגד כבוד הוא ולכל הפחות נאה ככגד תלמיד חכמים ואעפ"כ טעו בו כפעם הזאת וראו עליו בגדים גרועים.¹⁵) הגה העיקר כמה שקדם שישנם חניפי תורה מתנאים כגולתא של ציצית שלהם ובתפלין שעל ראשם, והא לך שני דברים אשר בהם יצטיין התלמיד חכם וזהו היכרו תו וסימנו כנגד העם הארץ, כי הרבנים מדקדקים

¹⁴) באבער (אגדה דער פאל. אמיר. ז' 662) יהוקהו לבנימין בן לוי, והמדרש ההוא בשמו אך בקצרה גם בויקרא רבה ט"ז ה', ובשוהר טוב תהלים ז"ב א'.

¹⁵) כאן ראוי להזכיר שלפי הנראה הנשיא היה מצויין כגד מיוחד כי בן משמע הכבוד, מאן דלביש מדא . . . שלח סדך זאנא אלבשיה (ברכות כ"ח). ועיין רש"י שפירש בו מעיל) והוא דבר בלתי סבביל שהוא סימן נשיאותו וגם הריש גולתא שבבבל היה לו כגד מיוחד בידוע.

היו בשתי מצות האלה ועמא דבר השליכו אותן אחרי גום ולא הודו עליהן להיותן מצוות התורה כמאמרם בבבליא, „תיר איזה עיה כו' ר' יהושע אומר כל שאינו מניח תפלין, בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו“ (ברכות ט"ז: ושם נסמן), וידוע שעל שתי מצות הללו תמיד קמו עליהן מעוררים כגון בני נח (16) והקראים (17) ועוד בימי הבינים לא השתרשו באומה (18) ועל זה נרמז בתוספות (שבת ט"ט), „ואין תימא על מה שמצוה זאת רפויה בדינו שגם בימי חכמים היתה רפויה“ כו' ומה שהביאו שם התוספות בשם מדרש ולא נסמן עליו כוונתם על המדרש בפסיקתא רבתי (פרק כ"ב דף 111^b): „תפלין . . . מפני מה לא החזיקו בהם בני ישראל מפני הרמאים“ למדנו בבירור שלענין ציצית הפרש גדול בין עם הארץ ובין ת"ח הוא לא החזיק בו וזה החזיק בו, וכדרכם בכיוצא בדברים אשר קמו עליהם מנגדים עשו פומבי לדבר והחזיקו ודקדקו בו ביתר שאת, והחניפים בהם מתנאים בהם ומכסים בהם את פשעיהם כאשר ראינו במדרש ההוא בשם ר' בנימין, ודומה לו ממש, „אמר ר' יהודה אמר רב כל המתגאה בטליתו של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקביה“ (ביב צ"ח), ועל פסוק לא תשא (שמות כ"ו) אמרו: „שלא תהא תפלין נושא וטליתך עומף והולך ועובר עבירות“ (פסיקתא ר' שם), וזוהי העבירה והיהורא אשר עליהן הוכיחם ישו מיסד דת הנוצרים באמרו כפי עדות האונגליון: „ועשים את כל מעשיהם להיראות בהם לבני אדם כי מרחיבים את תפליהם ומגדילים את ציציותיהם“ (מתי כ"ג ה' העתקת פרי דעליטשו) (19) ועתה הראינו לדעת כי תוכחתו צודקת. (20)

הפרושים והרבנים החזיקו נפשם לעיקר האומה ונדמה להם דרך עטיפתם למורשת האומה עצמה אשר תבדל בה משאר האומות ולפיכך

(16) עיין יהוש' ע"ז ב' א' דף ט' ע"ג עתידין בני נח . . . זו מצות תפלין . . . ציצית, ובבר חזיתי בו דעתי במיע J. Q. R. VI, 259 ובמיע R. E. J. XLVII, 35 (17) הרוש שגם יהודה בן קוריש פוטר המצוה הזאת על אופן ציור, עיין א' גיינער משה בן מייסן דף 42 הערה 5 (Breslau 1850). — ובענין הקראים עיין בספר אפריון פרק י"ז, ולא הודו להם חכמינו (גדפם ע"י א' נייבויער, אויס דער פעטערסבי ביבליאטיק, דף י"ט).

(18) כי כן כתוב ביוחסין (הוצאת לונדון דף 221) שר' משה מקוצי בא לספרד להוכיח להם על מצות תפלין. ועוד נכבדות ידובר בענין תפלין עיי קוהלער בספר Semitic Studies לזכרון קרוט דף 289.

(19) B. Weiss, Comm. zu Matth. (Göttingen 1898) ad locum (20) ישו עצמו התנהג כחד מצורבא דרבנן והיו לו ציציות בבגדו, והנהג אשה וזת דם . . . ותנע בציצית בגדו (מתי ט' כ'). האשה קרבה מאחריו מיראה, כן פירש בו ווייס, פן תכלא מננוע אליו לבלתי יטמא בה כי הוא הי על טהרת הקדש והוא מכת עם הארץ; הרי שיטו כפרוש לכל דבריו. ועיין שם יד ל"ז.

דברו בטלית כלומר בטלית של ציצית ככנגד אישר יצט"ן בו היהודי ואין לזר אתו, וזהו שאמרו: „שמלה זו טלית, זכה אדם לתורה זכה לטלית“ (בראשית רבה ע"ה 21) ועל היות הכוונה על טלית של מצוה דווקא יורה המשך האגדה באמרה בדרך אחר „שמלה אלו בגדי כהונה“, ועוד, „שמלה זו ראשית הגז“ ובזה הלשון דרשו על פסוק ויקח שם ויפת את השמלה (בראשית ט"ו כ"ג), „לפיכך זכה שם לטלית ויפת לפיוולא“ (ביר ל"ו ו' 22), ומפרשנו הגדול רש"י בוך שכלו כבר פירש במקומו „לטלית של ציצית“ על נכון כי המיוחד לשם ר"ל לישראל לא בגד הנקרא טלית אלא טלית אשר מוטלות עליה ציציות²³, והנה זהו הפירוש אשר הצעתו זה יותר מעשר שנים²⁴). ואמרתי „בכתבי התלמוד והאגדה בלתי נודע לי מקום אשר היה יוצא ממנו ישהטלית בגד כבוד לסופרים“, ובאותו זמן ובאותו פרק יצא לקראתי אחד חכמינו ורצה להוכיח על פי מקומות אשר במקצתם נתתי ונשאתי במאמר הזה וגם הוספתי עליהם ואמר „שהרבנים הישתמשו בטלית לבגד תפארת“²⁵ ולא אתאפק מהגיד שכל ראיותיו בטלות ומבוטלות ובהחלטתו לא הועיל כלום כי לא הטלית גרדא וכמות ישהיא תצ"ן את התלמיד חכם כי אם ציציותיה ישעליה.

הטלית או הגולתא הזאת של מצוה נדמה להם לרבותינו חכמי התלמוד לחלקו ולגורלו של יעקב כאשר אמרתי ולעשו אין חלק בה ומה הטעם אמרו: „עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן“ (ירוש' נדרים ג' י"ב דף ל"ח.). ומבלעדי האגדה היפה הכמוסה בה הרי זכינו לדעת ממאמרם הזה שלפי ידיעתם עטיפת היהודים לחוד ועטיפת הרומיים לחוד (כי עשו הוא ארום הוא רומי כידוע) ומה נכבד לנו שארית הפלטה הנשארת לנו מן הילמדנו בערוך (ערך ככלא) וז"ל: „שני גוים בבטנך (בראש' כ"ה כ"ג) . . . שני גאים זה מתנאה וזה מתנאה, עשו מלובש ככלא²⁶ ויעקב מלובש ציצית, עשו מלובש כלמוס²⁷ ויעקב מלובש

²¹ וכן בכמדבר רבה סוף פרק ה' ובקהלת רבה ז' ה' ובילקוט בראשית רמז קכ"ג.

²² וכן תנחומא הישן נח ט"ו ובתנחומא הוצאת באבער נח כ"א.

²³ ובמדרש הגדול הוצאת שעכטער א' 176 איתא בפירוש: וכו' בני

שתנתן להם מצוות ציצית שהיא הוד והדר בעולם הזה ולעולם הבא.

²⁴ עיין Magyar Zsidó Szemle X, 644 ויש פירשתי גם שלת פיטלא

וישנו הפירוש ההוא גם בספרי Lehnwörter בערבנו, והנה השקר יש לו גללים והאמת אין לה גללים כי בהאנקיקלופדיא האמריקאנית היהודית IV, 295 ערך נשאלה התורה בישנה ואמרו שפיוולא היא paenula בלעז זה שקר.

L. Blau ib. XI, 285 ²⁵

Lehnwörter II, 287 עיין ²⁶

²⁷ גם זה יש.

ט לית", נוכחנו לראות שלא כעטיפת עשו עט"פת יעקב וההפרש ביניהם ידוע היה לפני חכמי התלמוד, ומענין הוזה מה שיסופר בשני תלמידים משל ר' יהושע, "שינו עטיפתן בשעת השמד" (ביר פ"ב ח' ועיין ילקוט בראש"י רמז קל"ו וישעיה רמז רס"ב) ופירוש מתנות כהונה, "שלא יכירום שהם יהודים" מקצתו אמת ומקצתו טעות כי לפי הישעתי בשעת השמד ההוא לא היתה גזירה כי אם על העוסקים בתורה ברבים^{27a}) ולכן הוכרחו אותם תלמידים להתחפש ורק במה ששגירת הלשון בפי חכמינו ז"ל להעביר על כל העם כלו מה שיאות בצמצום להם לבדם ויכול להאמר ששינו עטיפתם להתנכר בתור יהודים ובאמת לא התנכרו כי אם בתור תלמידי חכמים. והעטיפה ששינו כפי הנראה לי לא טלית המצויינת בלבד אלא גם הסירו והסתירו את תפיליהם כי שני הדברים האלה משולבים הם וידוע שבזמן התלמוד היו להם ציצית בכנדיהם ותפלין בראשיהם ובזרועותיהם לא לצרכי תפלה דווקא ובשעת תפלה אלא כל היום וכן היה סדר עטיפתם ומנהג תלבושת שלהם ומסתבר שגם המלכות הכירה את המנהג הזה ולהיות נצלים ממנה הפשיטו אותם התלמידים הבגדים המסכנים האלה וזהו הישנו הנזכר.

היוצא מן החקירה הזאת הוא שסתם עטיפתם של תלמידי חכמים בימי התלמוד ג'ולתא או סדין או טלית והבגדים האלה בודאי שווים בממשם ולא נשתנו אלא בקצת תכונתם והצד השוה שביניהם הוא שכלם בגד של ארבע כנפות ומפני טעם זה מחוייבים בציצית והרבנים הצטיינו בקיום המצוה הזאת ובלי ספק גם נזהרו במהרהת כליהם וכל מלבושיהם לבנים ונאים ובדבר הזה מסומנים היו לתלמידי חכמים וחלופם בעמי הארץ כי טליתם הם אולי בת גי כנפות או עגולה היתה ואם מרובעת היתה לא הטילו עליה ציצית וצבע שלה אולי אדום או שחור ולא לבן, והדבר הזה קל הוא בעינינו ובעיניהם היה חמור ודקדקו בהפריש קל כזה לגבי תיה למשל באמרם, "גנאי לתיח שיצא במנעלים המטולאים לשוק" (שבת נ"ג). וחדוש הוא שהעבירו גם מצוה זו על כל אדם כאשר ראינו בטלית עד שאמרו, "לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו" (שם קכ"ט:), ומעמם ונימוקם עמם לרקדק אף בנעילת הסנדל, ושמענו, "להוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי (פירשי' מנעלים שחורים שלא כמנהג היהודים) ולא רמי הוטא דתכילתא בגלימיה א"ל האי בר עלמא דאתי הוא . . . א"ל מה טעמא לית לך הוטי וראמית מסאני אוכמי, א"ל עיילנא ונפיקנא בני עכום כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא" (תענית כ"ב), שמענו מזה שני דברים, אחד ישגם במנעלים היו מדקדקים ועשו הבדל בינם לזולתם,

^{27a}) עיין מאטרי בר כוכבא ואדריאנוס בהאנקולופדיא הנזכרת.

ולענין טלית, שנית, שמענו שכל ההפרש במה שלא הטיל עליה ציצית ודומה דבר זה למעשה של תלמידי יהושע כאשר פירשת.

מקורותינו עוד השאירו לנו ברכה אדות הדרך והאופן אשר יתעטפו בטלית המרובעת כי בלי ספק התנהגו בה כאשר עושים גם אנו שהטילו אותה לארכה על אחוריהם והשפילו שתי כנפותיה על שכמם אחת מימין ואחת משמאל ונמצא רוב הגוף מכוסה וכן עשו היונים בכנדם הנקרא המטיון אשר אליו יש להשוות טלית היהודים⁽²⁸⁾. לעומת דרך הטבעי הזה מצאנו אופן עטיפת הטלית משונה מזה כי בבדייתא הידועה המתארת לנו כתות של הפרושים (סוטה כיב:) נזכר פרוש מדוכיא ונתפרש ד מ ש פ ע כי מדוכיא, ועל „משפע“ פירש רש"י הולך כפוף, ולא כן דעת הערוך בלשון שני והוא מקבל מהגאונים ואין ספק אצלי שהוא הפירוש האמת, ולפיהו דמשפע כמדוכיא „מי שמתעטף בטלית משופע הוא כעין מכתש שהפוך הפה למטה יראשו מלמעלה קצר ורחב מלמטה, כך זה שעושה לפנים (?) שהולך ומליתו משופע סביבו קצר מלמעלה ורחב מלמטה“ עכ"ל הרי לנו עטיפה מיוחדת מה שנהגו בה החניפים בפרושים, והענין הנכבד הזה עוד לא נתפרש כל צרכו⁽²⁹⁾ ותימה לי על המפרשים שלא ביארוהו בעזרת מאמרים אשר אציע הנה, כי כן איתא במדרש שוחר טוב (תהלים א' ה' דף 22 הוצאת באבער), על לב כסילים לא כן (משלי ט"ז ז'): „אלו המשופעים⁽³⁰⁾ ביותר ואין להם לחלוחית של תורה“, מי לא ידע ויבין שהדבור בכת האמורה של פרושים או תלמידי חכמים? ושוב איתא „מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר... בדקו במקרא ולא מצאו במשנה ולא מצאו באגדה ולא מצאו בתלמוד ולא מצאו“ כו, ובהרחבה קצת אבל כמדומה לי בנוסחה היותר עיקרית מובאה האגדה הזאת בפירקא דרבינו הקדש ז' ס"טז „שאם ראית אדם משופע ביותר דע שהוא או לבלר או רופא או מלמד תינוקות כו, אמר ר' יוסי פ"א הייתי מהלך בדרך ומצאתי אדם אחד שהיה משופע ביותר ולובש אצטלית שהיא שוה ארבעים ושמונה מנה כו כלום יש לך משנה⁽³¹⁾

⁽²⁸⁾ עיין ל. לאָו: Gesamm. Schriften חלק ד' דף 222.

⁽²⁹⁾ עיין הרצ"ח חיות לעין יעקב סוטה כיב: והחכם יעקבסער בהנהגותיו לאבות דרי נתן נוסחה א' פרק ל"ז דף נ"ה.

⁽³⁰⁾ שרא ליה מריה להחכם הגדול ר' שלמה באבער שרצה לתקן אלו הפיזיעים וכן לא יעשה!

⁽³¹⁾ ר' מאיר איש שלום שקרב שני המאמרים האלה אחד אל אחד והיו לאחדים בידו כתב (בספרו אשר כתב על הסיניחם לאלהיו וז"ל 1904 Wien דף 5), לא אתפרש לי ואילו פירושו שאתה דומה למלך ואשתמיטתה שהוא סמט הלשון. בדקי במשנה ולא מצאתי.

א"ל לאו" כיו והנה בנוסחא הזאת עוד נתקם לנו כעין פירוש למלת „משופע“ והוא שהאיש ההוא היה לבוש אצטלית נאה רק במקום אצטלית נראה לי לגרום טלית כי היא נזכרת תמיד אצל ת"ח ולא אצטלית⁸²).

ואחרי הדברים והאמת האלה נשאל נא את פי חכמינו וחוקרינו מה דעתם במלכושם של תלמידי חכמים. בהחילי לדבר בענין זה הרהבתי בנפשי עוז לחלוק על כונו רבין באכער שהחזיק הטלית לבגד כבוד של התלמידי חכמים⁸³), ואמר זאת בפירוש האגדה „זכה שם לטלית“ וכבר הראיתי שהכוונה על מצות ציצית וראיה אחרת אין לו וגם לא חש להביא סיוע לדבריו חזון משה שהעיר על דברי גראיין⁸⁴) שיפת קיבל את בגד הפילוסופים שנקרא pallium⁸⁵), ושניהם לא עמדו על דעת האגדה כי מה זכות בבגד רעוע ומכוער כזה הלא הפילוסופים שהיו בימי הקיסרים אשר לכת הסמויים ולכת קיניקים יחשבו התלבשו לדעת בבגדים מקורעים וצואים ומלוכלכים ובגד גרוע כזה היה נקרא pallium⁸⁶) ואם יאמר המדרש משני האחים שם יפת אשר שניהם קימו מצות כבוד אב באופן שזה האחד הוא שם זכה לטלית והוא בגד כבוד והאחר הוא יפת זכה לפאליום והוא בגד גרוע הלא אין לך פעולת און יותר מזה והקביה אינו מקפח שכר כל בריה, זאת אין זאת והאגדה ההיא פירוש אחר לה והוא ששם זכה למצות ציצית יפת זכה לקבורה בארץ ישראל כאשר פירשתי וכן פירשו רבים שקדמוני. ובחלק הראשון של האגדה אין לו לבאכער ראיה אף מגראיין כי כן יאמר גראיין „מאנטעל מיט שויקוואסטין (טלית)“ כלומר טלית של ציצית כאשר ראוי לפרש והוא הפירוש האמתי ופירוש אחר מן הנמנע בעוד שבאכער ידבר בטלית סתם.

⁸² החכם בלוי במקום הנזכר הוישב בשם חכם אחד גם אצטליתא לבגד תלמיד חכם ועליו להביא ראיה. — סקצת דברים אלו ביאולתי במ"ע Dr. Bloch's Oesterr. Woehenschrift 1904 Nr. 49 S. 789.

⁸³ עיין 1 באחר, Ag. der pal. Amor. I, 254 Anm. ⁸⁴ Graetz, Gesch. der Juden IV, 299, הוצאה א' IV, 299, הוצאה ב' IV, 238 ⁸⁵ כן הם מפרשים מלת פיולא (עיין דברי למעלה).

⁸⁶ L. Löw, Ges. Schriften IV, 227; ובספר יקר מהודר ונכבד מאד עוד יותר מפורש דבר זה עיין Friedrich Hottenroth, Trachten, I, 48 (Stuttgart 1884). ושם דף 68. והנה ידעתי קורא נעים ידעתי שישנו פאליום אשר הוא בגד חשוב אשר התלבש בו היו תענוגים אבל הפילוסופים לא הצטיינו אלא בבגד אשר הוא שפל וקשה, ועיין גם Lübkcr, Reallexicon, 7. Aufl. s. v. מי שהחושב הפאליום לפילוסופים בגד חשוב נראה שהטעה אותו הפאליום אשר ישתמשו בו כוסרי דת הנוצרית הקתוליקית כי הוא באמת חשוב ומפואר, עיין מעשהו בספרו של J. Mallet, Cours Élémentaire d'Archéologie religieuse, Paris 1883, 73 n. 3.

והזרתי על הספרים לראות מה יגלו לנו בעניינינו ומקורם הבטתי אל ערך מלין של י' לוי כי ידעתי שהוא האב לכמה פרושים ורבים כרוכים אחריו ושמתתי לראות שגם הוא יפרש האגדות אשר נזכרו שהכונה על טלית של ציצית (II, 160), והוא הדין ליאסמטראו (537), וקהוט (IV, 37) לא פירש בו מאומה. ואחרי כן אמרתי „הגישו האפור“ הוא החכם הנוצרי שידוע שגם ספרו הוא היה לעינים לכמה חוקרים והנה גם לפניו טלית מיוחדת של תיה בלתי ידוע אך זאת ראה הדין מציאתי בספר ההוא שהבנתי זכרוהו חכמינו בשם דלמטיקון הוא מיוחד לסופרים⁽³⁷⁾ והוא אינו אלא טעות. המבורגר בספרו הידוע (II, 643) אמר יאמר שהרבנים דקדקו בכבוד מלבושיהם ובנקיותם, והוא נכון, ואין שמין זכרון של טלית מיוחדת, וכן לא דברו בה בהאנקולופדיא היהודית בערכו (costumes). ולפני חוכרת קטנה אחת מחברה ר' משה שטארק רב בקיץ פראג^(37a) אשר בה יסודרו עיני תיה ומנהגיהם בסדר נכון וטלית מיוחדת אין להם. הוא וכל החוקרים יאמרו ויגידו ויורו שחוכות רבות מוטלות על התלמיד חכם משום דרכי הכבוד ומנהגים רבים כאלה נודעו לנו ע"י חכמי התלמוד ובתוכם גם לענין כסותם של התלמידי חכמים שיש לה יתר שאת ונקיות רבה על של הדיוטים אך בין כלם לא תמצא כסות מיוחדת לתיה, וכל עצמו החוקר הגדול ל' לאו זיל אשר אותו שאלוהו מטעם המלכות תלבושת הרבנים מה דברים בנו והוא הוכיח בתשובתו בטוב טעם ודעת שהרבנים שלעכשו כמו באי' חכם של הכהנים והנביאים הישנים הם וגם בתלמוד עשו להם למצוה שידקדקו בכסותם והרבנים שלעכשו תכונה אחת להם עם חכמי התלמוד כל עצמו לאו לא מצא בנר מיוחד לחכמי התלמוד כי אם מעלה יתרה במדות ובנקיות, וראיתי להעתיק קצת דבריו: לפי התלמוד יצטיין הרב הן בנקיות מדותיו והן בדרכיו החשובים והמכובדים וכמו כן גם בבגדיו... והנה בנשואם תמיד יתפלין וציצית על כרחך זהו כבר מדה מנדלת לרבנים כי הבלתי תורנים והעמלים בעם לכל הפחות לא תמיד משתמשים באותות ההם; אמנם בידי הרבנים היו בכל ימות התלמוד לשמוש תדיר, וכיוצא מן הכלל נחשב להם אם מקצת הרבנים לא הניחו תפלין בימי החורף לכל יוכרחו לגלות ראשם, ואם מקצתם לא עשו להם ציצית לפי שהביב היה עליהם תלבשת המדינית הבלתי מרובעת מאשר חבנו את הימאמיון המרובע ולפיכך ממילא נפטרים מן הציצית (לאו IV, 225). למה הדבר דומה לכל מראה

Schürer, Gesch. des j. Volkes im Zeitalter J. Chr. II³, 59⁽³⁷⁾

N. 187, על פי עדותו של האב הכנסיה הנוצרית הידוע Epiphanius, Haeres. 15
ול' אין ספק שכבר האב ההוא למראה עיניו מנהג כנסיה שלו היה כי משתמשת בדלמטיקון עד היום.

Stark, Die Schriftgelehrten, Prag 1892, S. 12. ^(37a)

האנשים אשר נכרים היו עיי סימני בנדיהם ושאר סימנים כגון החייט במחט שבכליו, הלבלר בקולמוס שבאזנו, הצבע בדוגמא שבאזנו, השולחני בדינר שבאזנו, כידוע מכמה הלכות בתלמוד, ואיך יעלה על לב איש לאמר שכלם בנדים מיוחדים להם והלא רק סימנים קלים הן להם ולא יותר.

הכלל: שלא נמצא שום בנד בתלמוד לתיח דווקא ולא לזולתו אלא התיח שוה בבגדיו לכל אדם רק יצטיין באופן עטיפת בנדים הללו ועל אשר ידקדק בנקיותם, והטלית אשר יאמר עליה שהיא מיוחדת לתיח הוא הבגד הפשוט אשר בירי כל ומי ימנה כל המקומות בתלמוד ובמדרש אשר יבא וזכרונה, ואם היא יכרה מה נעשה במשנת שנים אוהזין בטלית כו' (כ"ט א' א') וכמה פעמים דברו בטלית שאולה, ויש לי ראייה שעני עניים היה לו טלית (עין שמות רבה ל"א ט"ז: נוטל טליתו הימנו) ומן הענין ההוא, "שנים שהיו ישנים בטלית אחת" (תוס' ברכות ב' י"ז), ואיך משונה היתה טליתם משלנו יצא לנו ממה שאיתא, "היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק" (ברכות כ"ד:) והדוש הוא שבתוספתא (ברכות ב' ט"ז הוצאת צוקרמנדל) איתא, "מטפחת" במקום, "טלית" הרי שטלית כולל כל מיני בנדים ומדרגה אחת לה עם שמות כלליים כמו כסות בגד שמלה ואיך תהיה טלית בגד מיוחד לתיח! ועל מה שאיתא, "היוצא בטלית מקופלת" (שבת נ"ח.) פירש הערוך, "כעין סוהרי כסות" ואין לך דרך חול יותר מזה ומה כבוד נוגע בבגד כזה!

לכן מלתי אמורה: הטלית ככל כלי שבעולם, האחד ישתמש בו לרעה והאחד ישתמש בו לטובה, זה יעשה בו מלאכתו דרך חול וזה יעשה בו מלאכתו דרך קדש, כן הטלית תכסה ערות כל אדם אלא שפעם תכסה ערות עם הארץ ופעם תכסה ערות תיח, זה יהפכה להיות כלי גם זה יטהרוהו וינקוהו ויהיה לו לכבוד תפארת אשר כל ראיו יאמרו ראו זהו טליתו של תיח! והגע עצמך הרי כמה פעמים נזכר כמה שקדם סדין אצל תיח ומי ישבש דעותיו לאמר שהסדין מיוחד לתיח והרי אבן מקיר תזעק ותכחיש דעותיו! וכן נזכר כמה פעמים גלימא וגולתא אצל תיח אך במקומות אין מספר נראה למדי שכל העם מקטנם ועד גדולם אחוזים בהן, וחלוק שבודאי נקשר עם תיח עד כי סוגיא בשים שמה, "חלוקא דרבנן" האם בשביל כך קנין תיח הוא ואחרים ירחיקוהו מעל עורם! והוא החלוק שיש לו טיב בבגדי שרת כי על השאלה כמה שמש משה כל ז' ימי המילואים אמר רב כהנא, "בחלוק לבן שאין בו אימרא" (ע"ז ל"ד. ועוד, וע"ין ברש"י ובתוספות) (38) ואעפ"כ אין לך בגד המוני מזה.

D. Leimdörfer, Der erste Priester- שלם בדינו: (38)
Ornat im Talmud, Wien 1899 (Separat-Abdruck aus Die Wahrheit.)

אסיים בחקירה אחת הנוגעת לעניננו, מלת „טלית“ מה פירושה? כי הנה הערוך בשם ר' מצליח אמר בה „טלית הוא רדיד^{38a}“ ולמה נקרא שמה טלית שהוא למעלה מכל הבגדים כמו שאמר התרגום וישאו אותו בניו ונטלו יתיה בנויה, ועוד טלל שהוא סיכוך למעלה“ עיכ ואין צריך להוכיח ששני פירושים האלה שניהם כאחד מוטעים ולקחות (ערוך 37, IV) גזרתה מן לשון ערבי ופרסי³⁹) וגם הוא כמיון אשר תדפנו רוח כי לבגד המתפשט כזה בודאי היהודים קראו שם לפי תכונת לשונם, ויש שחברו עם „אצטלית“ ולא זכרו שאצטלית מלה יונית היא. ולי נראה ישמלית נקראת כך על שם שהטילו אותה על הגוף ושרשו נטל, ומחוקי הלשון הוא לקרא שם הבגדים על המעשה אשר יעשה בהם בשעת הלבישה, וכן מד בלשון מקרא נקרא כן על שם השתטחותו כמדת הגוף, וגולתא בודאי נגזר מן גלל כי גוללים אותה סביב לגוף וממנו גלא בסורית שהוא אדרת, וכן הימאטיון ביונית נגזר מן פעל שהוראתו לבישה⁴⁰) והיא המלה שראוי להעמידה אצל טלית כאשר זכרתי⁴¹), ויהיה טלית על משקל בלתי מצוי אם לא שנאמר ששרשו טול (וטול לפני כלים, ספרי סוף שלח, ועיין ערך טל-נטל), וגדול מזה אני אומר: שרש נטל טול טלא (או טלה) שלשתם כאחד שרים (ועוד יחבר אליהם טל טל) והנה מן טלא (טלה) נבנה טלית (עיין ערוך בערכו) שהוא חתיכת בגד ובמובן אחר נבנה ממנו טלית שלנו והיהוים שביניהם כיהום מרבית בלשון המקרא אל רבית בלשון החכמים ודי למבין.

Budapest.

שמואל קרוים.

^{38a} כמה גדול השבוש הזה, נראה ממה שישנו בספרי במדבר רמז קטיו „ביחוד פטרו חכמים את הרדיד של אשה מן הציצית!“

³⁹ וכן A. Brüll, Trachten der Juden, Frankf. a/M. 1873, S. 52

⁴⁰ ἰμάτιον ἄνωρου

⁴¹ פירוש מלות בנדים נמצא כבר בתלמוד (שבת ע"ז: ועיין 29 A. Brüll)

שמות זרים במלבושים פירשתי במיע R. E. J. XXV, 14 ובמיע M. Zs. Szemle

X, 25 ועוד.